

Pisma uredništvu/Letters to the editor

POSVET UREDNIKOV SLOVENSКИH MEDICINSКИH REVIJ

V torek, 11. oktobra 2005 popoldne je bil v prostorih Slovenskega zdravniškega društva v Ljubljani Posvet urednikov slovenskih medicinskih revij. Udeležilo se ga je 13 urednikov oz. zastopnikov revij. Namen sestanka je bil povečati obveščenost in znanje o urejanju medicinskih revij po svetu, standardih za urejanje in nakazati smeri za povečanje kakovosti.

Na kratko prikazujemo uvodne referate, ki jim je sledila vsebinska razprava. Uredništvo Zdravniškega vestnika se je obvezalo, da bo podobne sestanke organiziralo vsako leto.

ETIKA OBJAVLJANJA IN DOBRA UREDNIŠKA PRAKSA

Faith McLellan

The Lancet, New York, ZDA

Uredniki medicinskih in znanstvenih revij se srečujejo s številnimi problemi, ki so povezani z etično prakso pri objavljanju. Govoriti želim o nekaterih najbolj običajnih problemih, s katerimi se morajo soočiti uredniki, in o dobri uredniški praksi. Specifični problemi vključujejo avtorstvo, plagiatorstvo, ponavljajoče se objave, konflikt interesov, pristranskost objave, medsebojni pregled, znanstveno zlorabo in interakcijo med medicinskimi revijami in bolniki.

Avtorstvo predstavlja splošen vir pritožb in težav, še posebej pri medicinskih revijah. Zelo pomembno je, da tako uveljavljeni kot tudi bodoči avtorji in uredniki razumejo pomen avtorstva. Uveljavljena definicija avtorstva je, da je avtor sposoben javno prevzeti odgovornost za vsebino svojega dela, vključno s podatki v njem, načrtom raziskave, metodo pri izvedbi in interpretacijo rezultatov.

Pred nekaj leti je skupina urednikov medicinskih revij oblikovala definicijo avtorstva, ki je določala naslednje: avtor mora zasnovati ali oblikovati delo; napisati ali pregledati članek v smislu kritično pomembne intelektualne vsebine; videti in odobriti končno verzijo članka, ki gre v objavo (glej: Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals, by the International Committee of Medical Journal Editors, <http://www.icmje.org>).

Z napredkom velikih multicentričnih kliničnih raziskav se zdi ta definicija za mnoge preveč restriktivna. Tako se je rodila ideja o sodelovanju (glej: Rennie

D, Yank V, Emanuel L. When authorship fails. A proposal to make contributors accountable. JAMA 1997; 278[7]: 579-85). V sistemu sodelovanja je lahko imenovan vsak, ki je imel karkoli opraviti z raziskavo, npr. laboratorijski tehniki, zdravniki, ki so omogočili dostop do pacientov, itd. Sodelovanje v takšnem sistemu je delovno usmerjeno, transparentno in ne predstavlja dolžnosti imenovanih, da zagovarjajo celotno delo.

Toda sodelovanje ne rešuje vseh problemov: še vedno obstaja vprašanje navedbe avtorjev oz. razvrstitev imen sodelujočih. Bolj pomembno pa je, da bi bilo teoretično možno, da nihče ne prevzame odgovornosti za celoto raziskovalnega članka. Da bi se izognili temu problemu, se je porodila ideja o odgovornem avtorju-poroku. Porok oz. odgovorni avtor je oseba, ki prevzema odgovornost za celotni raziskovalni članek.

Drugi problemi na področju avtorstva so še vključevanje sodelavcev, katerih prispevek k članku se ne da okvalificirati za avtorstvo (gostje) in nenavajanje legitimnih avtorjev (duhovi). Te probleme lahko odpravi prošnja avtorjem članka, da opredelijo svojo vlogo in prispevek delu.

Plagiatorstvo je kraja besedil ali idej drugega in objava le-teh kot lastno avtorsko delo. Včasih so avtorji zmedeni glede tega, kako naj citirajo ali navajajo dela drugih. Lahko zmotno verjamejo, da so informacije, ki so javno dostopne, prosto uporabljive in da za njihovo uporabo ne potrebujejo odobritve. Temu problemu botruje preenostavna dosegljivost informacij na spletnih straneh.

Dvojnik ali ponavljajoča se objava je objava istega materiala v več kot eni reviji. Navadno se to zgodi, ko avtorji za objavo delijo svojo raziskavo v najmanjše možne enote, včasih z namenom povečanja števila svojih objav, včasih pa, ker verjamejo, da je takšna delitev sprejemljiva zaradi raznolikosti strukture bralcev revije. Za splošno sprejemljive se smatrajo naslednje vrste ponovne objave: predhodna objava izvlečka, predhodna elektronska objava, ki je bila dogovorjena z urednikom revije, in prevodi. V vseh primerih mora biti primarna objava ustrezno navedena in primarne ter sekundarne objave ustrezno označene.

Ponavljajoče se objave imajo lahko resne posledice. Lahko kršijo zakone o varstvu avtorskih pravic in so tako nezakonite. Obstaja tudi možnost njihovega nadaljnega razraščanja, še posebej v medicinski literaturi, kjer lahko večkratno objavljanje istih podatkov popači sistematične pregledne članke in metaanalize. V primeru redkih bolezni pa lahko popačijo incidence kake bolezni.

S konfliktom interesov se nadaljujejo veliki izzivi za urednike. Splošna definicija konflikta interesov je kakršna koli povezava avtorja, recenzenta ali urednika npr. z industrijo, ki bi lahko ustvarila deljeno lojalnost ali obveznost in bi tako povzročila pristranskost pri delu ali presoji o delu. Konflikt interesov je večkrat finančne narave (vključujoč delništvo, lastništvo, lastništvo patenta, razvoj naprav, plačane konzultacije ali članstvo v odboru). Močno izražene ideje ali intelektualne strasti tudi lahko predstavljajo konflikt interesov.

Številne študije so pokazale, da so konflikti interesov zelo pogosti. Ena izmed njih npr. kaže, da 25% ameriških raziskovalcev prejema podporo farmacevtske industrije; polovica izmed njih je prejela »darila, povezana z raziskavo«, in ena tretjina vodilnih avtorjev v 789 člankih, objavljenih v vodilnih revijah, je imela finančne interese v svojih raziskavah. V mnogih primerih ta razmerja niso bila razkrita. Študije, sponzorirane s strani industrije, so bile primerjane s tistimi, ki niso bile sponzorirane. V sponzoriranih študijah je bila štirikrat večja verjetnost, da bodo izsledki naklonjeni sponzorju, kot tiste, ki niso bile sponzorirane s strani industrije (glej: Bekelman JE, Li Y, Gross CP. Scope and impact of financial conflicts of interest in biomedical research. A systematic review. *JAMA* 2003; 289: 454-65).

Neki drugi pregled 106 člankov v zvezi s posledicami pasivnega kajenja je pokazal, da je 37% od sodelujočih menilo, da pasivno kajenje ni škodljivo zdravju. Pokazalo se je, da je bil vsaj en avtor povezan s tobako in industrijo. Le 23% preglednih člankov je razkrilo ta vir financiranja (glej: Barnes DE, Bero LA. Why review articles on the health effects of passive smoking reach different conclusions. *JAMA* 1998; 279: 1566-70).

Te študije kažejo, da konflikti interesov niso nujno benigni. V bistvu imajo lahko znaten škodljivi vpliv na poročila o raziskavi.

Seveda pa avtorji niso edini krivci. Tudi uredniki so bili obdolženi prirejanja literature zaradi pristranskosti pri objavah po pravilu »večje verjetnosti objave za članke s pozitivnimi rezultati« (glej: *JAMA* 2002; 287: 2825-8). Izkazalo se je, da so študije s pozitivnimi rezultati bolj verjetno poslane v objavo, bolj verjetno objavljene in bolj verjetno hitro objavljene (glej: Stern and Sime. *BMJ* 1997; 315: 640-5).

Da bi rešili problem, je nastalo mnogo predlogov. Sponzorji raziskav naj bi razkrili vse študije in ne le tiste s pozitivnimi rezultati. Nekateri revije sedaj zahtevajo registracijo vseh kliničnih poskusov v javno dostopni bazi podatkov (glej: De Angelis C, Drazen JM, Frizelle FA, Haug C, Hoey J, Horton R, et al. Clinical trial registration: a statement from the International Committee of Medical Journal Editors. *Lancet* 2004; 364: 911-2).

Recenziranje je bistveni del pri objavljanju, toda čeprav je postopek dober, ga pogosto spremljajo problemi. Večkrat je označeno kot počasno, drago, neučinkovito, pristransko in zlahka zlorabljeno. Ne izkaže se pri zaznavanju prevar in čeprav lahko pomaga urednikom pri odločitvi, katerih člankov naj ne objavijo, jim ne pomaga dosti pri odločitvi, katere naj

objavijo. Seveda uredniki poskušajo najti recenzente, ki so hitri, pošteni in strokovni. Toda kaj naredi dobrega ocenjevalca (recenzenta)? Ena izmed študij je pokazala, da najboljši recenzenti prihajajo iz prestižnih ustanov, so mlajši od 40 let, so poznani uredniku in se spoznajo na epidemiologijo in statistiko (glej: Black et al. *JAMA* 1998; 280: 231-3).

Uredniki lahko poskusijo izboljšati rezultate dela svojih ocenjevalcev s pomočjo čimbolj jasnih zahtev, specifičnih vprašanj, kontrolnih seznamov in obrazcev in s sporočanjem mnenj o kvaliteti in ustreznosti ocen. Uredniki naj bi imeli pripravljene tudi ustrezne postopke za primer pritožb zaradi napačnih in krivičnih recenzij, vključno s pristranskostjo, tekmovanjem in konflikti interesov. Možna zaščita vključuje priziv, prošnjo drugim urednikom, da pregledajo zadevne članke, pošiljanje člankov v ponoven pregled ali ocenjevanje drugim recenzentom. Pospešena objava bi bila lahko ustrezna v primerih, pri katerih se ugotovi jasna napaka pri ocenjevanju članka.

Uredniki morajo tudi vedeti, kaj narediti, ko pride do obtožbe zaradi znanstvene zlorabe. Večina revij nima sredstev niti izkušenj, potrebnih za raziskovanje zaradi možne znanstvene zlorabe. Prvi ukrep je, da se zaprosi avtorja za razlago. Če to ne pripelje do rešitve, je o tem treba obvestiti predstojnika ustanove, ali ustrezno sponzorsko agencijo. Zadeva se nato preda ustanovi, ki ima možnost in odgovornost, da izvede polno preiskavo. V primeru dokazane zlorabe imajo uredniki možnost, da umaknejo objavo. Koristen dokument, posebej pripravljen za urednike, ki se ukvarjajo s obtožbami znanstvene zlorabe pri avtorjih, ki prejemajo državno podporo s strani ameriške vlade, vendar katerih širši principi se lahko prilagodijo številnim različnim situacijam, je

http://ori.dhhs.gov/documents/masm_2000

Medicinske revije nosijo specifično odgovornost do bolnikov, vključenih v objave, čeprav ti ne sestavljajo primarne skupine bralcev revije. V zadnjih letih so se, predvsem zaradi široke uporabe interneta, zaostрила vprašanja pravice do zasebnosti. Nekateri revije so se odzvale z zahtevo po eksplicitnem soglasju s strani bolnikov, opisanih v objavah, ne glede na to, ali avtor dopušča možnost prepoznavne bolnika v članku. Že zakonodaja o zaščiti osebnih podatkov dobro ureja, kako naj medicinske revije uporabljajo podatke o bolnikih in njihovo dokumentacijo. Uredniki naj bi se dodatno izobrazili o tem in pripravili na ukrepanje za reševanje kršitev na tem področju.

Vsaka revija ima specifično poslanstvo in mora biti sposobna za njegovo artikuliranje. Stalno izobraževanje o uredniški praksi in sodobnih dilemah je življenjsko pomembno pri odločanju o nadaljnjem poslanstvu revije. Ta kontinuirani proces izboljšav bi moral vključevati uredniški odbor revije, recenzente, avtorje in bralce.